

Utazás a ponyva körül

Mit nevezünk ponyvának?

Az angol „Penny-Dreadful“-nak (Filléres Borzalom), a francia „Quatresous littérature“-nak (Négyfilléres Inodalom), a német „Jahrmarktliteratur“-nak (Vásári irodalom), a magyar „Ponyva-irodalom“-nak nevezi. Első kritériuma tehát az olcsóság, a népnek szóló filléres ár. Egyéb jellegzetességeinek meghatározása nehéz feladat, mert a „ponyva“ szó magyar értelmezése jelentős változáson ment át az utóbbi fél-században. Dr. Borzsák István kutató, a Széchenyi Könyvtár volt munkatársa összeállította — 250 esztendőre visszamenően — a magyar ponyvairodalom bibliográfiáját. Az ő „cédulakatalógusában“ a XVIII. századból főleg vallásos és istenes énekek, a XIX. századból betyárhistóriák és vartörténetek lelhetők, de szépszerével találunk magyar és külföldi klasszikus irodalmat is, Goethetől Petőfiig, Jókaitól Jókaiig. Ezeket az olcsó, fűzött könyveket a vásári ponyván árulták — innét a név! — később deszkán, majd újságosbódékban. Az első világháború után azonban hazánkba is bezúdult a rémtörténetek, detektívregények szennyes áradata. Azóta a köznyelv az ilyen jellegű minden irodalmi igényt nélkülöző (tíz-húsz-ötvenfilléres, pengős, kétpengős) regényeket hívja ponyvának. Mi most a köznyelv értelmezését követjük. Nem tesszük tehát vizsgálat tárgyává az „előkelő ponyvát“, amit az angol „second literatur“-nak, vagy „best-seller“-nek szokott nevezni.

El-e még a ponyva?

Szökepihés, fiatal fiú ül velem szemben a villamoson. Fehér csomagolópapírba bekötött könyvet olvas. A csomagolópapír felirata: „Fizika II. o.“. Érdekes fizika lehet ez, melynek lapjai sárgák, mint a hervadó falevél, s egyenként élék világot. Önkéntelen kíváncsisággal kukkantok a fizika-könyvbe, s meghökkentő dolgokat olvasok. Ilyesmit: „Uram! A késemért jöttem!“ Hol hagyta?“ „Valami matrózban!“ „Akkor megvan a kés!“ „Hol?“ „A hátamban...“ — E párbeszédből ráismerek kisdíákkorom „nagy szenzációjára“, a „Piszkos Fred a kapitány“ című P. Howard, igazi nevén Rejtő Jenő könyvre. Lám, tíz esztendője nem adnak ki ponyvát Magyarországon, mégis lépten-nyomon beleütközik az ember. Hogy lehet ez?

Dr. Borzsák István még nem fejezte be bibliográfiáját, még nem dolgozta fel számszerűen az adatokat. Cédula-

katalógusából hozzátétőlegesen mégis megállapítható, hogy a két világháború között Magyarországon körülbelül 10—11,000 ponyva-mű jelent meg. Húszezres minimális átlagpéldányszám figyelembevételével ez mintegy kétszáz-húszmillió kötet! Minden magyar állampolgárra tehát — a csecsemőket és aggodat is beleértve — 22 darab ponyva jutott Horthy-Magyarországon. És ebbe dr. Borzsák István nem számolta bele a két pengőnél drágább szennyirodalmat! Világos, hogy ekkora könyvmenyiség nem tűnhetett el tíz év alatt, s még a következő évtizedben is sok gondot fog okozni.

Miért olvassák a ponyvát?

Anélkül, hogy a kérdést erőszakosan leszűkítenénk, megállapíthatjuk, hogy a ponyva legkitartóbb és leglelkesebb olvasója az ifjúság. Felnőtt ember kezében ma már eléggé ritkán látható.

A ponyva népszerűségének egyszerű a magyarázata. Minden 10—13 éves fiú kívánja a „kalandot“. Utazni szeretne, kalandokba kerülni, harcolni, hősködni, győzni. Képeletét távoli világrészek, ezotikus népek, fantasztikus technikai találmányok, bonyolult bűnügyek zaklatják. Szeretne mindent ott lenni, mindenben résztvenni, úgy érzi, hogy egyedül ő képes legyőzni az akadályokat. S a lelkiismeretlen ponyvaíró „segítségére“ siet és zsendülő fantáziáját ostoba, kiagyalt rémtörténetekkel elégíti ki. A fiatal olvasó habzsolja az izgalmas történeteket, melyekben nagy veszélyek leskelődnek, nagy indulatok lobognak, s a feszültség szinte feltétlenül feloldódik, hogy újabb bonvadalomnak adion helyet. A sürű indulati-és eseménykatarzis a fiatal olvasó lelki igényeinek nagyon megfelel. Ezért kedveli a ponyvát.

Ártalmas-e a ponyva?

„Kisdíákkorom nagy szenzációjára...“ Írtam az előbb, s ebből mindjárt látható, hogy a fenti kérdés nem is olyan naív. Legyünk őszinték, s valljuk be, hogy „hivatalosan“ ugyan harcolunk a ponyva és egyéb szennyirodalom ellen, de magánbeszélgetések alkalmával csak legyintünk: „Istvan! En is faltam Nick Cartert, Sherlock Holmes meg Piszkos Fredet, mésem letem tolvai, betörő, vagy gyilkos! Rendes emberek lettünk...“ Sőt, számos értelmiségit — közöttük tanár- és orvosembert — ismerek, akik tagadják a ponyva kártékony hatását, most

is szívesen olvasnak ponyvát — „Dihé-
nésképpén”.

A ponyva valóban „pihentető”. El-
altatja az ember természetes érdeklő-
dését az élet reális dolgai iránt, felleg-
járóvá, képzelődővé, esetleg közöm-
bössé, cinikussá, hittelenné, felületessé
teszi. Mert igaz, hogy nem lettünk le-
török, sem szélhámosok, de az is biz-
tos, hogy az óriási magyar ponyvadöm-
ping is oka volt a magyar ifjúság tra-
gédiájának, a második világháborús
korosztály egy része erkölcsi és vi-
lágnézeti félrecsúszásának! A teménte-
len ponyvával Horthyék szinte elre-
kesztették a jó irodalomhoz, az élet
mélyebb megértéséhez vezető utat.

A detektívregény megzavarja az ifjú
erőteljesen alakuló erkölcsi értékrend-
jét, az élet természetes szépségei he-
lyett az erőszak, a kaland varázsát csil-
logtatja előtte. Az ifjú ahelyett, hogy
rendes, dolgos, őszinte érzelmű, becsü-
letes életre törekednék, fantasztikus,
nemlétező kalandokra vágyakozik. Az
ilyen ifjúságot könnyű háborúba vinni,
a ponyvaolvasó ifjúság közömbös lesz
hazája, népe, s más népek sorsa, szen-
vedése iránt. Izlése is megromlik, mert
a ponyva izgalma felületi, a remekmű
mély, lelket átjáró izgalommal szemben.

A ponyva tehát veszedelmesen ár-
talmas, s hogy a régi „ponyvaolvasók”
közül mára sokan mégis felelős, közös-
ségi érzésű emberek lettek, az részben
erős jelleműeknek, amit a ponyva sem
tudott kikezdeni, részben egyéb ráhatá-
soknak és részben a felszabadulás nagy,
történelmi fordulatának köszönhető; de
egy kicsit annak is, hogy a ponyva és
az egyéb szennyirodalom eltűnt a hi-
vatalos magyar könyvpiacról.

A ponyva kitiltása azonban nem
oldja meg a kérdést. Itt a „rejtett”
ponyva.

Mit tegyünk?

Ha pedig itt van, ha ártalmas, akkor
harcolnunk kell ellene. E harcnak há-
rom főbb módszerét lehet felvázolni:
1. Nevelőmunka. 2. Adminisztrációs
eszközök. 3. Könyvkiadás. — Vegyük
sorjába.

A *nevelőmunka* elsősorban a könyv-
tárosok feladata. Ennél a témánál nem
akarok sokat időzni, mert a könyvtáros
ponyva elleni küzdelme az ajánló-
munka kereteibe tartozik, s erről már
többször esett szó e lap hasábjain.
Egy-két dolgot mégis érinteni kell.

Mit tegyen például a könyvtáros, ha
észreveszi, hogy néhány ifjú olvasója
rendszeresen detektívregényt cserél
egymással a könyvtárban, vagy az ajtó
előtt? Vegye el a könyveket? Joga sincs
hozzá, de nem is ér el vele semmit. Fo-

lyik majd a cserebere könyvtáron ki-
vül. Tiltsa meg a csereberét a könyv-
tárban? Feltétlenül tiltsa meg, de ne
mindjárt és ne túl erőszakosan. Beszél-
gessen a fiatalokkal, hasson rájuk jó
gondolatokkal, esetleg kérje kölcsön va-
lamilyik regényt, olvassa el és legkö-
zelebb tegye neveltségessé a könyvet a
„delikvens” és a többiek előtt. Így tet-
tem egyszer én is, s csak leután tiltot-
tam meg a könyvtárban a csereberé-
lést. Milyen hatása lett, nem tudom,
de az ügyben szereplő fiúk oly nagyon
megszégyeltek magukat, hogy nem hi-
szem, hogy hamarosan ponyvához nyúl-
tak volna. Mindenesetre vigyázni kell!
Az olvasót, a gyereket nem szabad a
könyvtártól elriasztani. Ha elriasztjuk,
csak ponyvát fog olvasni!

Különbséget kell tenni azok között,
akik sok ponyvát olvasnak és azok kö-
zött, akik néha-néha kézbevesznek
egyet. Nevelőmunkánkat az előbbiekre
kell összpontosítanunk. A ponyva ve-
szélye ugyanis mennyiségében rejlik.
A ponyva tömeghatású. Egyetlen re-
mekmű életformálóan hathat, egyetlen
egy ponyva nem! Csak rendszeres él-
vezése, csak száz meg száz rémtörté-
net ronthatja meg az egészséges élet-
felfogást, az izlést.

Ha egy könyvtár ifjú olvasói között
„ponyvaláz” tör ki — ilyetemi is előfo-
dul — a könyvtáros erősítse meg alaposan
kalandosregény állományát, adja ezeket
a kalandos könyveket elsősorban a pony-
vaolvasóknak, adjon nekik sürűbben
könyvet és minden lehető eszközzel
igyekezzék kiűnti a szennyirodalmat az
ifjúság kezéből.

Akadnak aztán felnőttek, akik rend-
szeresen olvassák a jó irodalmat, oly-
kor mégis ponyvát látunk a kezükben.
Két eset lehetséges. Vagy ő olvasgat
néha-néha valami detektívtörténetet,
vagy a nagyfiának viszi haza, mond-
ván, „hadd szórakozzék a gyerekek!”. Az
előbbiből mi csináljunk nagy ügyet.
Bízunk a jó irodalomban. Az utóbbi-
nak azonban meg kell magyarázni, hogy
helytelen az „én is olvastam, mégis
rendes ember lettem” felfogás. Sokat
és behatóan kell az ilyen édesapával be-
szélnünk, aki ifjúkori szórakozásnak
látja, s nem ismeri el a ponyva rontó
erejét.

A szervezőmunkát is a ponyva elleni
harc fegyverei közé sorolhatjuk. Minél
több tagja van a könyvtárnak, annál
kevesebben olvasnak rendszeresen zúg-
irodalmat.

A könyvtáros időnként túlléphet a
csak eszmei nevelőmunkán és *admini-
isztratív* jellegű módszereket is alkalm-
ozhat. A karácsondi népkönyvtár
például rendszeresen becsereéli a pony-

vát olcsó kiadású, jó könyvekre. Eredményes „cserevásárt“ rendeztek a IX. kerületi, Illatos úti iskolában lévő Szabó Ervin Könyvtárban is. Gyenes Károly, a Ferenc körüti könyvesbolt vezetője „Olcsó“ és „Érdekes“ regényeket adott bizományba Bognárnénak, a könyvtár vezetőjének. A könyveket nem pénzért árusították, hanem 3 darab beszolgáltatott ponyváért 1 darab 3 forintos Olcsó, vagy Érdekes könyvet adtak. Ha a gyerekek csak két ponyvát hozott be, akkor 1 forintot rá kellett fizetnie és így tovább. A cserevásárt a Tanács finanszírozta. Több száz ponyva került ilyenképpen a zúzdába.

A könyvtárosoknak a leleplezés nehézségétől sem szabad megriadniok. 1953-ban a XI. kerületi Szabó Ervin Könyvtár dolgozója a rendőrséggel karöltve a Zenta utcában hatalmas zúgkönyvtárat lelepleztek le. A rekamié tele volt 50 filléres és pengős regényekkel, az üveges könyvszekrény best-sellerekkel, melyek között szépen megfért Ciano Mussoliniról írott könyve és Hitler: Harcom-ja is. A zúgkönyvtár egy hajdani ügyvéd feleségéé volt, akinek régen kisebb „magán-kölcsönkönyvtára“ volt az akkori Andrassy úton.

Sok ponyva kerülhet zúzdába a Népművelési Minisztérium által szervezett megyei „Könyvgyűjtő Hónap“-ok révén is. A könyvtárosok minden könyvet fogadjanak el a lakosságtól. Jobb, ha előkerülnek a rossz könyvek, mintha titkos közforgalomban maradnak.

Sokoldalú, terepményes és elszánt harcot folytat a ponyva ellen Barna István, az ÁKV Vidéki Boltosztályának előadója. Módszere érdekes. Budapest falai, s fái tele vannak cédulákkal. Sok cédulán ilyen szöveg olvasható: „Könyveket vesztek“, „Könyveket eladok“. Néhány gyanús szövegű kishirdetés nyomán elindulva Barna István már jó pár nagyobb zúgkönyvtárat és zúgkönyvkereskedést leleplezett le, ahol százforintos áron vesztették a szennyirodalom ritkaságait, pl. a „Hollywood rejtelmei“ című könyvet. Barna István meséli, hogy a vidéki zsibókon nyíltan árulják a ponyvát. A rendőrség tehetetlen, mert „nincs rendlet“ a kezében. Jó lenne, ha a Népművelési Minisztérium a Belügyminisztériummal közösen rendeletet, vagy utasítást dolgozna ki a filléres és pengős ponyva árusítása ellen. A hatóságok a zsibók könyvrészlegének ellenőrzésébe néha a városi könyvtárost vagy könyvtárosnőt is bevonhatják.

Az adminisztratív eszközök nem lebecsülendők. Minden lehető módon harcolni kell a ponyva ellen, minden darab zúzdába küldött ponyva egy-egy csatanyerés a kultúra frontján.

A könyvkiadás kötelességei

Hiába határozza el a könyvtáros, hogy legyűri a ponyvát, ha nincsenek kezében megületelelő ellenkönyvek, mintahogy egy időben nem voltak. Nagy mulasztásainkat nem sikerülhetett két év alatt behozni, de a javulás a könyvkiadás terén mindenesetre óriási.

Itt az Olcsó Könyvtár-sorozat. „Klasszikus-kalandos“ sorozatnak indult, J. Londenal, Vernével, Jókaiival. Kár is, meg öröm is, hogy eltért ettől az iránytól. Kimondottan klasszikus világirodalmi sorozat lett belőle. Az irodalombarát közönségnek ez nagy öröm, de a „srácok“ ma már kevésbé kapkodják. Örömmel üdvözölhető az „Érdekes Könyvek“-sorozat is. Sok ifi olvassa. Vigyázni kell, hogy valóban „érdekes“ legyen! Egy hibája van: kissé egyoldalú. Csapa aktuális, politikai jellegű történet...

Valamit azonban az összes könyvtárosok nagyon hiányolnak, ha a ponyva elleni küzdelemről beszélgetünk. Nincs raktáron elegendő kalandos-izgalmas, jó könyv, amit a fiatalok kezébe adhatnának. Az Ifjúsági Könyvkiadó feladata lenne, hogy egy olcsó, két-három forintos „Kalandos Regények“ sorozatot adjon ki. Ebbe a sorozatba be lehetne venni az annyira keresett és sehol meg nem lelhető Dumas könyveket, Cooper regényeit, Donáznak egy-két munkáját, Hugo Victor néhány regényét, Verne legtöbb művét, Kiplingtől, Mark Twaintól valamit, A kapitány lányát, A rab ember fiait, A szabadság csillagát, A két koldusdiákot, Fleuron Snippjét, Grey Owre kanadai indián író „Szürke Bagoly“ könyveit, A rengeteg zarandokait és A két kicsi hód történetét, Székér Joákim multszázadi Magyar Robinsonját, Gajdar, Wedding, J. London könyveit, stb., stb. Többeket ezek közül az Ifjúsági Könyvkiadó szép kötésben a közelmúltban jelentetett meg, de itt másról van szó! Az olcsó, sőt ma már ingyenes ponyva ellen nagyarányúan szintén olcsó, s ponyva-külső kiadványsorozattal lehetne a legeredményesebben küzdeni. Húszötven-ezres példányszámú, „forintos“, jó irodalmi színvonalú, folyamatosan közreadott, kalandos regényekkel kell meghódítanunk a ponyvaolvasók nagy táborát.

Befejeztük rövid szemleútunkat a ponyva körül. Dúsan megrakott könyvtári polcaink, a könyvesboltok növekvő forgalma ne feledtessék velünk, hogy tíz- és százezer ifjú még mindig a ponyva mérget szívja magába. A küzdelem végállomása messze van, kétszázmillió könyvet nem lesz könnyű kivonni a közforgalomból. Tegyük meg mindent, hogy a ponyva minél hamarabb eltűnjék az olvasók kezéből.

Győri György